

BATIK TEKNİĞİNİN FARKLI TEKSTİL YÜZEY DÜZENLEME YÖNTEMLERİYLE KULLANIMI VE UYGULAMALARI*

THE USE AND APPLICATIONS OF BATIK TECHNIQUE WITH DIFFERENT TEXTILE SURFACE METHODS

Mine AYDOĞAN** , Naile Rengin OYMAN***

Öz

Rezerve boyama tekniklerinden Batik (resist dyeing) tekniğinin, tekstil yüzey düzenleme yöntemleri içerisinde ayrı bir yeri vardır. Tekstil yüzey düzenlemelerinde de kırkyama, yorganlama, ikat, keçe, ebru (tekstil ebrusu), shibori, avalon, schenille, organik boyama (eco dye) ve doğal bitki baskısı (eco printing) teknikleri gibi moda tasarımı ve geleneksel sanatlarda üretim yöntemlerinin yanında renk, desen, biçim, form ve tuşe de çok önemlidir. Kendine özgü materyal ve yöntemlerle oluşturulabilen bu tekstil yüzey düzenleme teknikleri, Batik tekniğiyle birlikte kullanıldığında, moda tasarımı ile geleneksel sanatlardaki üç boyutlu tasarım çeşitliliğine katkı sağlayabileceği düşünülmüştür. Makale, nitel araştırma yöntemlerinden alanyazın taraması ve uygulamalı deneysel yöntemler kullanılarak hazırlanmıştır. Rezerve boyama tekniklerinden Batik Tekniğinin; farklı kumaş manipülasyon yöntemleriyle birlikte kullanılırken, belli bir tema çerçevesinde farklı uygulama, dikiş ve boyama yöntemleri tasarlanarak dokuz parçalık bir kreasyon (yaratım) hazırlanmıştır. Kreasyon yapım aşamalarında kumaş boyama/rezerve teknikleriyle aynı kategoride değerlendirilen Batik tekniğinin, diğer kumaş boyama yöntemlerden ayrı tutulması gerekliliği de makalenin bulgusu olarak ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Batik, Batik Tekniği, Tekstil Yüzey Düzenleme, Tekstil Yüzey Düzenleme Teknikleri, Rezerve Boyama.

Abstract

In textile surface arrangements, besides the production methods in fashion design and traditional arts, such as Kırkyama, quilting, ikat, felt, marbling (textile marbling), shibori, avalon, schenille, organic dyeing (eco dye) and natural plant printing (eco printing) techniques, color, pattern, form, form and touch are also very important. It is thought that these textile surface arrangement techniques, which can be created with unique materials and techniques, can contribute to the diversity of three-dimensional design in fashion design and traditional arts when used together with the Batik technique. The article was prepared by using qualitative research methods, literature review and applied experimental methods. Batik Technique, one of the reserved dyeing techniques; While used together with different textile surface arrangement methods, a nine-piece creation was prepared within the framework of a certain theme, using different application, sewing and dyeing methods. The necessity of keeping Batik technique, which is evaluated in the same category as fabric dyeing/reservation techniques during the

---

Araştırma Makalesi // Başvuru tarihi:23.07.2021 - Kabul tarihi:07.10.2021.

*Bu çalışma Süleyman Demirel Üniversitesi, Bilimsel Araştırma Projeleri Komisyonu tarafından desteklenen, 4533-YL1-15 numaralı "Batik Tekniğinin Farklı Tekstil Yüzey Düzenleme Yöntemlerinde Kullanımı ve Uygulamaları" isimli Araştırma Projesinden üretilmiştir.

**Öğr. Gör., Akdeniz Üniversitesi, Serik Gülsün Süleyman Sürat MYO, Tasarım Bölümü, Moda Tasarım Programı, maydogan@akdeniz.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-4532-2842>

***Doç., Süleyman Demirel Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, Isparta, renginoyman35@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-6379-4755>

creation stages, should be kept another from other fabric dyeing methods has also been put forward as the finding of the article.

Keywords: Batik, Batik Technique, Textile Surface Arrangement, Textile Surface Arrangement Techniques, Reserve Dyeing.

1. Giriş

Bu makalede rezerve boyama teknikleriyle (resist dyeing) geleneksel el sanatlarının, Batik tekniği üzerinden yorumlanması ve bu şekilde tekstil tasarımına farklı yüzey düzenlemeleri, kişiye özel/ünik kumaş tasarımlarına katkı sağlanması hedeflenmiştir. Rezerve boyama tekniklerinden Batik tekniği farklı tekstil yüzey düzenleme yöntemleriyle kullanıldığında; değişik doku, renk ve desen kombinasyonları oluşturabilir. Kullanılan tekstil yüzey düzenleme teknikleri; avalon, organik baskı (ecoprinting), shibori, iğneli/kuru keçe, ebru (marbling/kumaş ebrusu), ikat, dijital tekstil baskısı, tepme keçe, yazmacılık, yorganlama (quilting), kırkyama/kırkpare (patchwork), bağlama boyama ve saçaklama (schenille) teknikleridir. Tasarımlarda kompozisyonu oluşturan temel unsurlar (kurgulama, düzenleme, yerleştirme) çerçevesinde; tasarım elemanları (çizgi, nokta, tram, fünez, gren, form, biçim, şekil, silüet, doku, renk, ton, değer, ışık/gölge, açık/koyu değerler, koram, düzen, alan, boyut); tasarım ilke ve prensipleri (ritim, alternatif, uygunluk, zıtlık, hareket, derinlik, vurgu, dominant, egemenlik, denge, aralık, benzerlik, yön, oran/orantı/proporsiyon, birlik/bütünlük, zemin/fon, ahenk/armoni/denge, uyum, tekrar, paralellik) (Aydoğan, 2018:157) düşünülerek çalışılmıştır.

Nitel araştırma yöntemiyle yazılan bu makalede öncelikle durum saptamasıyla birlikte, ulusal ve uluslararası bilimsel yayınlardan alanyazın taraması yapılmış, vurgulanması amaçlanan konular analiz edilmiştir. Araştırmada kullanılan materyaller doğal kumaşlar, dijital fotoğraf makinesi, düz dikiş makinesi, ipliksiz keçe/süsleme makinesi, dijital baskı makinesi, batik malzemeleri, (tjanting batik kepeçleri, fırçalar, bal mumu/parafin, mum eritme kapları, gazete kâğıtları, ütü, gazyağı), ipek boya, kumaş boya, kumaş ebru malzemeleri, bitkiler, keçe, ağaç baskı kalıplarıdır.

Ulusal ve uluslararası alanyazın taramaları sonucunda, Batik tekniği ile ilgili yerli yayınların çok az, yabancı yayınların da sınırlı sayıda olduğu sonucuna varılmıştır. Batik tekniği ile ilgili yazılmış bilimsel yayına az sayıda rastlanmıştır. Farklı tekstil kumaş boyama yöntemleriyle ilgili sınırlı sayıda yerli ve yabancı yayınlara rastlanmıştır. Bu tekniklerin batik

teknikleriyle birlikte kullanılabilirliğinde ne gibi sonuçlar elde edileceği ile ilgili herhangi bir yayına rastlanmamıştır. Bu açıdan çalışmanın yararlı bir yayın olabileceği ve konuya açıklık getirerek bu alandaki boşluğa katkı sağlayacağı, konuyla ilgili gelecekte yapılacak araştırmalara yol gösterebileceği düşünülmektedir.

2. Batik Tekniği ve Genel Özellikleri

Batik, “rezerve yöntemi (resist dyeing) ile çalışılmış ilk ve en temel kumaş boyama ve desen bezeme tekniğidir. % 100 doğal elyaftan (pamuk, ipek) oluşmuş bezayağı dokuma örgüsü üzerine, istenilen kısımlarda renklerin emilmesini önleyen bir rezerve (resist-örtücü/kapatıcı) maddesi ile (bal mumu-parafin karışımı, nişasta, hamur, pirinç lapası vb.), kumaşın kendi doğal renginin özel araç gereçlerle (tjanting, tjamp, fırça vb.) kapatılarak desenlemesinin (çizim, bezeme, resimleme) ardından, (doğal olmayan reaktif kimyasal boyalar ile de aynı işlemler yapılabiliyor) reaktif boyar maddeler kullanılarak boyaya daldırma ve kapama şeklinde, işlem bitinceye kadar süren kumaş boyama, bezeme ve el baskı tekniğidir.

Görsel 1. Tjanting kepeşi ile Batik uygulaması “mumlama” yapılırken.

Batik kelimesinde; bir miktar, ufak bir nokta, bir damla anlamına gelen, “Tik” eki, Java dilinde “Tritik”, “Taritik” olarak geçmektedir (Bumin vd., 2003:127). Oyman (1985:46) bu ekin; şeklini çizmek ve kumaş üzerinde damlalardan oluşturulmuş kompozisyon anlamında kullanıldığını ve buradaki “tik” ekinin bir batik patronu demek olan “Nitik” sözcüğünde bulunduğunu, bu terimin de dokuma patronunu noktalarla kopya etmek olduğunu ifade etmektedir. Gökyayın (1996:88), batik kelimesinin “bitik” kelimesi ile ifade edildiğini ve “bitik” kelimesinin eski Türklerde süsleme, resimleme ve çiçekleme anlamına geldiğini belirtmektedir. Kaya (1988:26), batik kelimesinin Malezya dilinde, nokta, noktacak, damla, damlacık, yazmak, çizmek, boyamak, resim yapmak anlamında “*ambatik*” kelimesinden türediğini belirtmektedir.

Oyman (1985:46), “ambatik” sözcüğünden harfi harfine çeviri yapıldığında batik kelimesinin, “Nişasta veya mum damlalarından yapılan kumaş” anlamında kullanıldığını belirtmiştir.

Yazılı kaynaklara ve yapılan literatür taramasındaki arkeolojik bulgulara göre, batik tekniğinin yaklaşık 2000 yıllık bir geçmişi olduğu görülmektedir. Ancak ilk başlangıç tarihinin hangi zamana ait olduğu kesin olarak bilinmemektedir. Roojen (2001:12), batığın yüz yıldan daha eski olduğunu, yüzyıl başında birçok batı Afrika, Orta Doğu ve Asya toplumlarında bu tekniğin giysi süsleme tekniği olarak kullanıldığını tarihsel delillerin gösterdiğini belirtmektedir. Bumin vd. (2003:125), Mısır ehamlarından çıkan bulgulara göre, Mısır ve Pers halkının batikten yapılmış elbiseler giydiklerini, aynı kaynaklara göre Hint, Çin ve diğer doğu memleketlerinde de batik elbiselerin kullanılmış olduğunun tespit edildiğini belirtmiştir. Okçuğlu Muncuk, batığın çıkışı ile ilgili olarak “ilk defa Mısır’da uygulanarak oradan çıksaydı, önce Afrika ve İran’a, oradan da geçtiği bölgelerden esinlenerek bütün doğu ülkelerine yayılması gerekirdi” ifadesini kullanmıştır. Batik tekniğinin ilk çıkış yerinin neresi olduğu araştırmalarında bazı arkeolojik buluntulara göre, on asır gerilere gidilerek Java’da bir tapınağın harabesi arasında bulunan taş üzerinde yapılmış figürlerin 20. Yüzyıl Malaya kumaşlarındaki desenlerle büyük benzerlikler gösterdiğini belirtmiştir (Okçuğlu Muncuk, 2003:126)

Yazılı ve görsel kaynaklara göre batığın tarihsel gelişim sürecini en uzun süreli yaşayan ve yaşatılmakta olan yerin Java olduğu görülmektedir. Roojen (2001:12), Bumin vd. (2003:126), tüm bu bulgulara göre 12. Yüzyılda batığın Java adasına ulaştığını, oradan da Endonezya sanatının ilk tohumlarının atıldığını kabul etmek durumunda kaldığımızı söylemektedir. Endonezya’dan 13. yüzyılda Hollanda’ya nakledildiğini, Hollanda’dan da bütün Avrupa’ya ve Batı ülkelerine yayılmış olduğunu ifade etmektedir.

Alanyazın taramasına göre Batik tekniğinin Uzak doğu, Batı Afrika, Hindistan, Çin, Japonya, Sri Lanka, Güney Amerika gibi dünyanın farklı kıtalarında birbirinden bağımsız olarak gelişmiş olabileceği görülmektedir. En yaygın olduğu bölge olan Endonezya, Java, Malezya, Tayland gibi Güneydoğu Asya ülkelerinde ise bu yerleşimlerin kendisine özgü karakteristikleri ile yaygın bir üne kavuşabildiği düşünülmektedir. “Wax Painting” (Teker, 2015:481) olarak adı geçen bal mumu uygulamalarının, kimi araştırmacılara göre de Türklere ait olduğu ve hatta Hindistan ve Malezya’ya da buradan yayıldığı ileri sürülmektedir (Yayan ve Ertürk, 2012:555).

Okçuoğlu (2000:7), bu tekniğin Orta Anadolu'da da uygulanmış olduğunu belirtmektedir. Ercivan (2016:94), batik ile ilgili ilk arkeolojik bulguların Doğu Türk Stepleri Kansu Bölgesi'nde bulunduğunu ve bu tekniğin büyük bir olasılıkla İ.Ö. 618–906 Çin Tang Hanedanlığı Dönemi'nde göçler ve ticaret yoluyla yayıldığı düşünüldüğünü belirtmektedir. Orta çağlarda Türklerin de uyguladığı bu teknik ipek yolu aracılığıyla İspanya'ya, kervanlarla da Avrupa ve Afrika'ya kadar yayılmıştır (Gökaydın, 1996:88). Yayan ve Ertürk Batığın tarihinin M.Ö. 2. Yüzyıla kadar uzandığını, bu tekniği Türklerin de uyguladığını, ilk örneklerini de Orta Asya' da M.S. 700 -750 yıllarında verdiğini söylemektedir (Yayan ve Ertürk, 2012:555).

Batik, son yıllarda Endonezya'nın ulusal kimliğinin bir simgesi haline gelmiştir ve batığın Endonezya'daki köklü tarihi ve kültür üzerindeki etkisi nedeniyle UNESCO, 2009'da batığı, "İnsanlığın Sözlü Olmayan Kültürel Mirası" listesine eklemiştir.¹

Batığın popüleritesi, dayanıklı olduğu gerçeğine bağlanabilir (Roojen, 2001:12). Bunun nedeni, batik tekniğinde doğal boyaların ve doğal bezlerin kullanılıyor olmasıdır. Doğal boyalar, batik bezlerin renk dayanıklılığına sebebiyet vermektedir. Bezin tamamen boyaya daldırma yöntemiyle boyanması neticesinde; boyanın bezin tüm liflerine iyice nüfuz etmesi liflerinin boyayı tamamen emmesi ve bu şekilde kolayca kaybolmayan renk durumu, kumaşın dayanıklılığını arttırmaktadır. (Aslında kumaşın dayanıklılığını en çok arttıran, hangi teknik ile sökülürse sökülür kumaş yüzeyinde bir miktar da olsa bal mumunun kalıyor olmasıdır.)

Görsel 2. Batik tekniğinde kullanılan doğal bez örneği: Vual ipek kumaş.

¹ AgoesRudianto-AnadoluAjansı, <https://www.aa.com.tr/pg/foto-galeri/endonezyada-batik-kiyafetyapimi0/78374>, Erişim Tarihi: 13.03.2014.

Batik tekniğinde kullanılan bal mumunun (wax), direnç gücünün kumaş yüzeyine kattığı dayanıklılık ve rezerve yönteminin de uygulanıyor olması, bezin dayanıklılığına artı bir değer katmaktadır. Bu tekniğinin bir diğer özelliği de kendine has yöntemlere dayanan soğuk boyamayla birlikte sıcak su veya ütü ile mumdun arındırma işlemlerinin uygulanıyor olmasıdır. İyi bir batığın en önemli özelliği, kumaşın her iki tarafındaki görüntü ve renk yoğunluğunun aynı kalitede olmasıdır (Roojen, 2001:29). Batik tekniğinde renkler kumaşın yüzeyinde kalmayıp, içlerine derinlemesine nüfuz ederek şeffaf görünüm sağlamaktadırlar. Bu özelliği, dokunmuş bez içinde sentetik lifin olmamasından ileri gelmektedir.

Görsel 3. Mine Aydoğan, Batik tekniği uygulama.

Kaya (1978:13), Batik tekniğinin, bal mumu ve parafin kullanılmasıyla otürü kumaşa şeffaf bir parlaklık kazandırdığından iki cam arasına yerleştirildiğinde ve arkadan ışık verildiğinde tam bir vitray görüntüsü kazandığını belirtmektedir (Görsel 3).

Batik tekniği ile çalışılmış bir kumaşın güzelliği ve kalitesi, kullanılan bezin doğal/organik olup olmaması ile doğru orantılıdır. Pamuk ve ipek kumaşların tuşesi, batik tekniği uygulaması için çok uygundur (Görsel 2). Ancak yün gibi yüzeyi kaba ve kalın olan tekstil materyalleri ile batik çalışmak zordur. Batik tekniğinde kullanılan tekstil yüzeyinin pürüzsüz olması, çalışma sırasında kolaylık sağlamaktadır. Bunun sebebi, canting/tjanting batik kepçe ucunun mumu tekstil yüzeyine rahatlıkla uygulanabilmesine olanak sağlamasıdır. Kumaşın ince ve tok olması da çalışılan batik tekniğinin görselliği ve kullanılabilirliği açısından albenisini her zaman yükseltmektedir.

Batik tekniğinde kullanılan yardımcı araç gereçler, beş şekilde sınıflandırılmaktadır. Batik çalışılacak bez üzerine boya alması istenmeyen bölgeler, erimiş sıcak mum ve parafin karışımıyla, aşağıdaki yan malzemeler kullanılarak kapatılmaktadır (Nea, 1970:24):

1. Tjanting/Canting (mumlama kalemi-mum kepçesi ile batik tekniği)
2. Tjamp/Cup (blockprinting batik) /mum baskı kalıbı ile batik tekniği)
3. Brush batik (fırça ile batik tekniği)
4. Stencilbatik (şablon ile batik tekniği)
5. Waxwriter (balmumu yazıcısı ile batik tekniği)

Java icadı olan ve muhtemelen 17. yüzyılın başına kadar uzanan Tjanting/Canting olarak da adlandırılan araç (Görsel 1), batik teknik tasarım ve gelişimi için son derece önemlidir (Roojen, 2001:29).

Görsel 4. Mum eritme kabı içerisinde tek ve üç ağızlıklı Tjanting kepçeleri

Mumlama kalemi, mumlama kepçesi veya mumlama cezvesi olarak da adlandırılan bu kalıplar içine konulacak sıcak bal mumu/parafin eriyiğinin mümkün olduğu kadar geç soğumasını sağlaması açısından bakır alaşımli olmalıdır. İnce ve kalın konturların oluşturulması için iki ve yedi ağızlı modelleri bulunmaktadır (Görsel 4). Tjanting ile batik çalışması yapabilmek büyük dikkat ve ustalık yanında son derece sabır, beceri, titizlik ve özen gerektirir. Batik uygulaması bu özelliğinden dolayı çalışılırken çok zaman almaktadır. Bu özel aletlerle mumlama işlemleri aylar sürebilirken, Tjamp/Cup blockprinting batik olarak adlandırılan araçlarla da seri ve hızlı batik yapılabilir (Görsel 5).

Görsel 5. Batik baskı kalıbı, Tjamp/Cup aleti (Roojen,2001:177).

Batik kumaşların boyamasında geleneksel bitkisel kökenli doğal boyalar en çok kullanılan boyalardır. Güney Asya'da var olan zengin bitki çeşitliliği batik tekniğinde kullanılan doğal boyamacılığa önemli ölçüde katkı sağlamıştır. Kaya (1988:10), Yunan Tarihçisi Herodot'un, tarihsel çağlara ilişkin yazılarında (M.Ö. 484-425), Hazar denizi kıyılarında yaşayan ulusların, doğal bitkilerden elde ettikleri boylarla kumaş üzerine hayvan figürleri çizerek, bunlardan yapılmış giysileri kullandıklarının yazıldığını söylemektedir. Bitkilerin kök, kabuk, yaprak, tohum ve meyveleri, çeşitli mordan maddeleriyle birlikte batik boyası yapımında kullanılmıştır. Kahverengi, mavi, kırmızı ve sarı renkli boylar organik bitkilerden elde edilmiş başlıca renklerdir ve klasik batik üretiminde en çok bu renkler kullanılmaktadır. Diğer önemli organik boylar soğan kabuğundan elde edilen kahverengi, morinda ağacı kabuğu ve kökünden elde edilen sarı ve kırmızı ile yalancı safranın yapraklarından elde edilen başka bir sarı tonudur (Roojen, 2001:31). Günümüzde kullanılan sentetik/kimyasal renklerin formu da geleneksel kumaş boyama yöntemleri için kullanılan renk tonlarına dayanmaktadır. Batik çalışılırken fon boyamasında Victoria veya Deka batik kumaş boyları da kullanılmaktadır.

Batik, sanatsal duyarlılık ve hatırı sayılır beceri gerektiren bir tekniktir (Roojen, 2001:27). Renklerin dilini okumaya çalışan, estetik bir yaratı ve yansıma olayıdır. Kendine özgü özel araç gereçleri olan ve her bir uygulama aşaması ayrı bir özen ve itina isteyen, disiplinli çalışma sistemi gerektiren tekstil yüzeyine desen bezeme tekniğidir.

Görsel 6. İpek kumaş üzerine batik tekniği ile çalışılmış giysi tasarımı.

Uygulama aşamaları tamamı ile el emeğine dayalı (Görsel 7) olmasından dolayı yoğun bir emek, uzun ve zor bir çalışma süreci gerektirir. Batik tekniği ile desenlendirilmiş kumaşlarla hazırlanmış giysiler, kupon kumaşlar veya dekoratif eserler özel daha ziyade varlıklı kişiler tarafından rağbet görmektedir. Gelenekselliğe bağlı olan bu teknik, Endonezya, Java ve Güneydoğu Asya Takım Adaları'nda usta çırak ilişkisine dayanarak halen uygulanmaktadır.

Görsel 7. Tjanting mumlama kepçesiyle, Endonezya yerlisi geleneksel Batik üretimi çalışırken (Roojen, 2001:30).

Batik tekniğini, Hollanda'nın Java ile olan sıkı ticaret ilişkilerinden dolayı Hollandalı misyonerler Hollanda'ya götürmüş, oradan bütün Avrupa'ya yayılmasına vesile olmuşlardır (Bumin vd., 2003:127). "Wax Painting" (Teker, 2015:481) olarak da adlandırılan bal mumu tekniğinin dünyada bilinen adı *Blaudrucktur*. Ülkemizde Malatya yöresinde, daha çok orta yaşlı kadınların tercih ettikleri ve genellikle önlük olarak kullanılan yazmalara da "Bervanik" denmektedir. Bu yörede "Mumlu mavi bez", "Mavi baskı" veya "Bervanik Baskı" isimleriyle anılan boyama tekniğinde deseni kumaşa geçiren madde olarak bal mumu kullanıldığı için batik sanatına benzemektedir (Bedük, 1992:55). Usta çırak ilişkisine dayanan Bervanik baskıcılığı, 1996 yılında son temsilcisi olan Hıdır Oral Usta'nın vefatıyla ülkemizde artık yapılmamaktadır.

Bir parçası bele oturan, diğeri iki bol parçadan oluşan ve "bajukebaya" ile "bajukurung" olarak adlandırılan yöresel Malezya kadın giysilerinin yanında "sarong" denilen geleneksel erkek batik giysileri de oldukça popülerdir. Endonezya-Java batıklarında kullanılan desenler, o deseni üzerindeki giyside taşıyan kişinin gücünü ve statüsünü simgelemektedir. Desenler, sembolik anlamlarıyla sünnet ve düğün törenlerinin, gebelik, doğum, defin gibi ritüellerin, kraliyet aileleri gibi belli statüdeki insanların önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Bu teknikte kullanılan kompozisyonlar, dalları etrafında dairesel dönen veya merkezde spiral olan tomurcuk, ağaç ve sarmaşık çiçek desenleri, stilize edilmiş hayvan figürleri ve "tulis" (Görsel 8) olarak adlandırılan geometrik motifler ile oluşturulmuştur (Roojen, 2001:15).

Görsel 8. Tjamp /Cup aletiyle çalışılmış Tulis Batik desen tasarımı.

3. Batik Tekniğiyle Birlikte Kullanılan Tekstil Yüzey Düzenleme Yöntemlerine Kısa Bir

Bakış

Başlığı “Batik Tekniğinin Farklı Tekstil Yüzey Düzenleme Yöntemleriyle Kullanımı ve Uygulamaları” olarak belirlenen makalede, uygulamaları yapılan teknikler ve özellikleri kısaca şöyledir:

3.1.Avalon Tekniği

3.2. Doğal Baskı (Eco printing) Tekniği

3.2.1. Demir Mordanlı Doğal Baskı (Eco printing) Tekniği

3.2.2. Toprak/Çamur Mordanlı Doğal Baskı (Eco printing) Tekniği

3.3. Shibori Tekniği

3.3.1. Feng Jiao/Dikişli Shibori Tekniği

3.4. Keçe Tekniği

3.4.1. Tepme Keçe Tekniği (Geleneksel)

3.4.2. İğneli/Kuru Keçe Tekniği

3.5. Ebru Sanatı

3.5.1. Kumaş Üzerine Ebru (Marbling) Tekniği

3.6. İkat Tekniği

3.7. Dijital Tekstil Baskı Tekniği

3.8. Batik Tekniği

3.9. Yazmacılık Tekniği

3.10. Yorganlama (Quilting) Tekniği

3.11. Kırkyama/Kırkpare (Patch-work) Tekniği

3.12. Bağlama boyama (Tie-dyeing) Tekniği

3.13. Saçaklama (Schenille)Tekniği

3.1.Avalon Tekniği

Avalon, suda eriyen tela üzerine, farklı tekstil materyallerinin (farklı kalınlıklarda iplikler, keçe parçaları, kumaş kırıkları vb.) belli bir düzen çerçevesinde yerleştirilmesiyle üzerine kapatılan telanın kalın dikişlerle tutturulması ve telanın suda yıkanarak yok edilmesi hususuna dayanan bir tekniktir. Kreasyonda temaya uygun olarak kırmızı, turuncu, sarı, yeşil, lacivert renkli makara iplikleri kullanılmıştır.

3.2. Organik Baskı (Eco printing) Tekniği

3.2.1.Demir Mordanlı Organik Baskı (Eco printing) Tekniği

Organik boyama yönteminde farklı bitki yaprakları apresi alınmış ve mordanlanmış kumaş yüzeyine değişik kompozisyonlar oluşturacak şekilde yerleştirilip kumaş katlanarak sıkıca sarılıp bağlanarak bohça haline getirilmiştir. Kullanılan bitkiler zeytin, defne, gül, limon ağacı yaprakları, eğrelti otu, fesleğen ve nanedir.

3.2.2.Toprak/Çamur Mordanlı Organik Baskı (Eco printing) Tekniği

Önceden yıkanarak apresi alınan doğal (pamuklu) kumaş/tülbent, bitkinin renk ve doku pigmentinin tam anlamıyla geçmesi için nemlendirilmiştir. Bitkiler (asma yaprağı, zeytin yaprağı, gül yaprağı, limon ağacı, ebegümeci yaprakları) su ile ıslatılarak kumaş yüzeyinin yarısına boydan boya belli bir ahenk ve düzen içerisinde yerleştirilmiştir. Kumaşın diğer yarısı bitkilerin üzerine kapatılıp, kumaş kendi içinde tekrardan kapatılarak bohça şeklinde sarılmıştır. Bohça, pamuklu kalın bir ipe çok sıkıştırılmadan bağlanmış ve bu bohça toprak altına gömülmüştür. Bu teknik, nemli ve yağışlı havalarda yapıldığından iyi bir sonuç alınmıştır. Toprağın nemiyile birlikte yağmur suyu veya su ile belli zaman aralıklarında toprak ıslatılmıştır. Havanın durumuna göre üç hafta kadar toprak altında bırakılmıştır. Çıkartıldığında içindeki tüm bitkiler temizlenmiş, asılarak kurumaya bırakılmış ve buharsız sıcak ütü ile fiske edilmiştir.

3.3. Shibori Tekniği

3.3.1. Feng Jiao/Dikişli Shibori Tekniği.

Kreasyonda kullanılan ipek kumaş belli bir düzen (birbirine paralel şekilde) içerisinde el dikiş tekniği ile dikilmiş ve kendi içerisinde büzülüp sıkıştırılarak sabitlenmiştir. Kaynama suyuna birkaç parça ceviz yaprağı atılarak sonuçta doku efektine renk efekti de verilebilmesi sağlanmıştır. İki saat kadar kaynatılan kumaş, tencereden çıkartıldıktan sonra soğumaya bırakılmış, bir sökücü ile dikkatli bir şekilde çok sıkı büzülmüş kumaş parçası açılmış ve ütülenmeden drape tekniği ile giysi tasarımına hazır hale getirilmiştir.

3.4. Keçe Tekniği

3.4.1.Tepme Keçe Tekniği (Geleneksel)

Üç aşamada tamamlanan geleneksel tepme keçe tekniğinde ilk olarak kreasyon temasına ve desen tasarımına uygun keçeden serim işlemi, yün atımı/saçımı yapılmış ardından pişirme işlemleri gerçekleştirilmiştir. Bitirme işlemi olarak tanımlanan üçüncü işlemde ise keçe yıkanıp kurutulmuştur.

3.4.2. İğneli/Kuru Keçe Tekniği

Geleneksel keçe tekniğinde (ıslak/tepme keçe) kullanılan doğal sabun, su gibi malzemeler yerine bu teknikte, tekli ve çoklu keçe iğnesi, fırça aparatı ve renkli yünler kullanılmaktadır. Batik Tekniğinin Farklı Tekstil Yüzey Düzenleme Yöntemleriyle Kullanımı ve Uygulamaları başlıklı tez kapsamında hazırlanan kreasyonda Janome FM 724 marka ipliksiz keçe/süsleme makinesi kullanılmıştır. Bu teknik, el ile yapılan iğneli kuru keçe tekniğinden çok daha hızlı ve seri bir şekilde çalışılıyor olması sebebiyle her zaman avantajlıdır. Keçe yünleri ince tabakalar halinde bir sıra yatay bir sıra dikey gelecek şekilde hazırlanmıştır. Alt kısmında tasarıma yönelik olması gereken kumaş parçasıyla birlikte keçe makinesinin altına verilmiş, elyaflar birbirine kaynaşınca dek, makinenin otomatik darbeleriyle dövülerek sabitlenmiştir. Bu şekilde hazırlanan iğneli keçe örnekleri applike tekniği ile giysi üzerinde olması gereken yere yerleştirilmiştir.

3.5. Ebru Sanatı

3.5.1.Kumaş Üzerine Ebru (Marbling) Tekniği

Kumaş üzerine ebru çalışması, belli başlı ön hazırlıkların yerine getirilmesi ile mümkün olabilmektedir. Kreasyonda kullanılacak ipek saten kumaş, öncelikle şaplama ve apreleme işlemleri yapılır. Mordan madde olarak şap kullanımı, kumaşın boyayı daha iyi almasını, Apre ise boyaların kumaşa daha iyi tutunmasını sağlamaktır. Kumaş yüzeyine ebru çalışmasında kullanılacak teknenin ebatlarının, kumaş büyüklüğüyle aynı olması gerekmektedir. Bu şekilde çalışılan kumaşlar “kupon kumaş” olarak adlandırılmaktadır. Günümüzde kullanılan karagen/deniz yosunundan hazırlanan kitre, ipek keseden süzülerek tekne içine alınmış ve

üzeri beyaz kâğıtlarla kapatılarak kitrenin bir süre dinlenmesi sağlanmıştır. Bu esnada boyalar hazırlanmıştır. Bu aşamada, hazır ebru kumaş boyaları kullanılmıştır. Tekstil ebrusunda genellikle ipek saten kumaşlar, krep kumaşlar, sentetik veya ipek tafta kumaşlar, pamuklu kumaşlar (Amerikan bezi) kullanılabilir. Pamuklu ve yünlü kumaşlar, yapılarından ötürü kitreyi çok fazla emebilmektedir. Bu sebeple tekstil ebrusunda daha ziyade sentetik kumaşların kullanılması uygundur. Burada kullanılan kumaşlar, cinslerine göre farklı ebru boyaları ile boyanabilmektedirler. Tekstil için özel üretilen pigment boyalar, akrilik boyalar ve toprak boyalar tekstil ebrusunda kullanılan boyalardır. Kumaş ebrusu, klasik Türk ebrusu gibi tek kişinin çalışabileceği bir teknik değildir. Kumaş ebrusu birkaç kişiyle birlikte yapılmalıdır. Terbiyeleri ve öd ayarları yapılmış boyalar, gül dalı ve at kılından hazırlanmış ebru fırçaları ile kitre yüzeyine atılır. Burada öncelikle tek renk battal ebrusu atılmış ve bir fon (mavi renk) çalışılmıştır. İkinci renk olan krem renginin ödü biraz fazlaştırılarak yüzeyde açılması sağlanmıştır. Boya atma işlemi bittikten sonra teknenin iki ucuna karşılıklı iki kişi geçmiş ve kumaş aynı anda kitre yüzeyine bırakılmıştır. Kısa bir süre beklendikten sonra kumaş tekne milinden sıyrılarak dikkatlice çıkartılmış ve kuruması için düzgün bir şekilde asılmıştır. Bu esnada kumaş yüzeyi yukarıdan aşağı doğru suyla yıkanmış ve böylece üzerindeki fazla kitre ve boya artıkları giderilmiştir. Kuruyan kumaş kızgın buharsız ütü ile ütülenerak fiske işlemi de tamamlanmış ve giyside kullanılmak üzere hazır hale getirilmiştir.

3.6. İkat Tekniği

İkat tekniğinde batık ve plangi tekniğinin aksine kumaş yerine çözümlü veya atkı iplikleri kullanılmıştır. İkat, dokumayı oluşturan çözümlü veya atkı ipliklerinin istenilen desen özelliğine göre yer yer farklı malzemelerle (bal mumu/parafin karışımı, iplik vb.) kapatılıp korunarak belli bir renk sırasına göre boyanması esasına dayanan bir çeşit boyama tekniğidir. En büyük özelliği, her bir iplik üzerinde birbiri peşi sıra birkaç rengin bulunabilmesine olanak veriyor olmasıdır. Bağlanan kısımlar açıktan koyuya boyama sırasına göre boyaya batırılır ve her boyaya daldırma işlemi o boyanın renginde boyanması istenen kısımların üzerindeki bağlar çözülür. Bir önceki boyada üzeri sarılı olduğundan boyanmamış olan bu kısım, üzerindeki bağlar çözüldükten sonra girdiği boyanın rengini alır. İşlem istenilen renkler elde edilinceye kadar bu biçimde her daldırmadan sonra bağlı kısımlar açılarak devam eder (Oyman, 1985:56).

3.7. Dijital Tekstil Baskı Tekniği

Dijital tekstil baskı teknolojisinin en önemli özelliği renk sınırlamasının olmamasının yanında her türlü desen ile renk varyantlarının en ince detaylarına kadar gerçekçi ve net bir şekilde basılabilesidir. Dijital baskı teknolojisinin esası, baskı desenlerinin bilgisayarda yaratılarak şablon ve renk ayrımları kullanılmaksızın bilgisayardan baskı makinesine gönderilmesi ve daha sonra mürekkebin, deseni oluşturmak üzere damlacıklar halinde çok ince düzenlerden kontrollü olarak tekstil yüzeyi üzerine püskürtülmesi işlemidir (Sarı, 2014:95).

3.8. Batik Tekniği

Makalenin 2. Bölümünde "Batik Tekniği ve Genel Özellikleri" olarak açıklanmıştır.

3.9. Yazmacılık Tekniği

Yazmacılık tekniği, ahşabın yüzeyine oyulan desendir. Kalem diye tabir edilen fırça, kalıp veya her ikisinin birlikte kullanılması ile çeşitli dokumaları süsleme sanatıdır (Öz, 2017: 57). Usta çırak ilişkisi çerçevesinde günümüze kadar gelen ancak üretici ile tüketici arasında yıllardır süregelen arz talep ilişkisinin, teknolojinin gelişim ilerlemesiyle birlikte şekil değiştirmesinden ötürü, yok olmaya yüz tutmuş Anadolu'nun en eski ve en önemli geleneksel el sanatlarından biridir.

3.10. Yorganlama (Quilting) Tekniği

Yorganın İngilizcesi "quilt" sözcüğü, Latince "Culcita", yani yastıktan gelmektedir. Quilt, birinci yüzü işlemeli olan üç katlı dokumanın adıdır. Dünyanın pek çok yerinde aynı estetik kaygılarla, farklı yöntemlerle dikilmektedir. Her ülkenin kendine has bir quilting/yorganlama tekniği vardır. İngilizce bir kelime olan "quilting" Türkçe' de; isim olarak kullanıldığında, "pamuk doldurup dikme, yorgan gibi dikme, yorgancılık, yorganlık malzeme" anlamına gelmektedir. Kreasyon temasına uygun tepme keçe ile çalışılmış desen kenarlarına yorganlama (quilting) tekniği çalışılmıştır.

3.11. Kırkyama/ Kırk Pare (Patch-Work) Tekniği

Giysi kesiminden artan parçalar geometrik biçimlerde kesilir ve yine geometrik bir düzenlemeyle bir araya getirilip birleştirilerek arkası tek parça bir kumaşla astarlanır. Yama

parçaları, elde oyulgama, elde makine dikişi, elde gizli çırpma dikişi veya ara teyeli ile birleştirilmektedir. Elyafılama ve yorganılama aşamalarında hayalet iplik kullanılarak dikiş yerleri gözükmeyecek şekilde gizli dikiş ile çalışılmaktadır. Bu teknikte kumaş cinslerinin birbirine uygun olmasına dikkat edilmelidir. Daha ziyade kaymayan, pamuklu ve tok kumaşlarla çalışılması uygun olacaktır. Ayrıca renk uyumu da çok önemlidir. Renk ve desen bakımından uyumlu kumaşların bir arada kullanılması, her zaman iyi sonuçlar vermektedir.

3.12. Bağılama Boyama (Tie-Dyeing) Tekniğı

Bağılama-boyama olarak da adlandırılan tie-dye, mekanik rezerv boyama teknikleri içerisinde en temel yöntemdir. Kumaşın desene göre istenilen kısımları iplik yardımıyla bağlanmakta ve boyanın açıkta kalan kısımlara nüfuz etmesi sağlanarak, desenlendirme işlemi gerçekleştirilmektedir. Kreasyon temasına göre bu aşamada doğanın bize sunduğı bitki ve meyvelerden (kırmızı ve pembe gül yaprakları, havuç) doğal boya hazırlanmış ve tie-dyeing kumaş boyama tekniğı ile tülbent kumaş dikişli ve katlamalı çalışılarak renklendirilmiştir.

3.13. Saçakılama (Schenille) Tekniğı

Saçakılama olarak da adlandırılabilen Schenille tekniğinde de yine elde kalmış kumaş parçaları kullanılmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken husus, kullanılacak kumaş parçalarının tek tip ve tiftme/saçakılama özelliğinin olması gerekliliğidir. Pamuklu veya saten kumaşlar bu teknik için idealdir. Kumaşlar, kullanılacak yerin özelliğine göre belli bir fon kumaş üzerine, renk uyumları da gözetilerek üst üste konularak en üstte kalan kumaş üzerinden farklı yönlerde makine dikişi ile tutturulması esasına dayanır.

4.Yaşamsal Evreleriyle Birlikte Temaya Bağlı Süreçleri Tanımlayan Dokuz Parçalık Kreasyon (Yaratım) Süreci

Konusu, “Batik Tekniğinin Farklı Tekstil Yüzey Düzenleme Yöntemleriyle Kullanımı ve Uygulamaları” olarak belirlenen makalede, dokuz parçalık kreasyon (yaratım) hazırlanmıştır.

Kreasyon Proje konusu: Ezoterik İnisiyasyon

Tema/Konsept: Kadının Döngüsel Çözümlenmeleri

Çıkış Noktası: Doğa (Ağaç gövdesindeki Yaş Halkaları)

Tasarımın Özeti: Ezoterik İnisiyasyon temalı tasarımların tanımlaması, şu üç kelime ile özetlenmiştir:

1. Varoluş/Doğum
2. Hayat/Yaşam
3. Yok oluş/Ölüm

Tasarımlarda çıkış noktasının doğadan esinlenilerek çalışılmasının sebepleri şöyledir: Alpat (2012:46), yavaş tasarım kavramının, yeni bir kavram olduğunu, bu kavramın henüz tasarım düşüncesinde rölatif olarak geliştirilmekte ve tanımlanmakta olduğunu savunmaktadır. Doğal malzemeye dayalı tekstil üretimine bir nevi geri dönüş olarak tanımlanabilecek olan bazı tekstil yüzey değerlendirmeleri (örn: eco printing), yavaş hareket ve yavaş tasarıma bağlı kalıcılığı ve devamlılığı (Alpat, 2012:46) amaçladığından “Yavaş Moda” ile de aynı paralellikte düşünülebilmektedir. “Yavaş tasarım”, doğanın kendi zaman döngülerini de düşünüp, bunu inceleyerek ve doğayla özdeşleşerek yaşamak ve tasarlamaktır. “Yavaş moda tasarımı”, uzun sürelerde ve döngülerde insan davranışlarını etkileyebilecektir.

Kreasyon Proje konusu, “Ezoterik İnisiyasyon” olarak belirlenmiştir. Ezoterik inisiyasyon, bireyin varlığın bir alt aşamasından bir üst aşamasına geçişinin ruhsal olarak gerçekleştirilmesine yönelik süreç olduğuna göre bu, bir yaşam silsilesi içerisinde devam eder. Doğum öncesi üreme ile başlar ve ölüm ile son bulur. Tüm bu döngüsel süreçlerimiz yaşantımız içerisinde devam ederken sürekli bir kargaşa, düğümleme ve ardından çözülme, hatta bazen kördüğüm olup çözülememe durumları ile karşımıza çıkar. Her yaşanmışlık, her acı, her mutluluk bir gün gelir, mutlaka sona erer. Tasarımlarda döngülerini çözmeye çalışan ve bu süreçte kendi varlığını ortaya koyabilme çabası içerisinde olan kadının yaşam süreçleri, ağacın yaş halkalarındaki döngüler stilize edilerek ve batik tekniği uygulaması farklı tekstil yüzeyleri üzerinde çalışılarak tasarlanmıştır. Tasarımlar, dünün çocukları ve gençleri, bugünün orta yaşlıları diye nitelendirebileceğimiz kadın konsepti düşünülerek çalışılmıştır. Kadının bir ömür boyu yaşadıkları, sosyal çalkantıları, devinimleri, bunalımları, rekabetleri ve sürekli olarak bir şeylere, bir yerlere yetişme, çağın hızına ayak uydurabilme süreçlerinde, çoğu zaman kendini arka plana atarak; eşi, çocukları ve ailesine öncelik verme şeklinde yaşayarak; uzun, zor ve son derece yorucu olan gündemi yakalama çabası anlatılmak istenmiştir. Tüklenen ruhsal ve bedensel gücüne ve buna bağlı yaşanmışlıklarına, farklı tekstil manipülasyon teknikleri ile bir gönderme

yapılmıştır. Doğumdan ölüme dek geçen süreç içerisinde yer alan kadının tüm yaşanmışlıkları, dokuz yaşam temasına bağlı, farklı tekstil yüzey yöntemleriyle anlatılmaya çalışılmıştır. Kadının yaşantısının her bir aşaması, o evreyi betimleyen bir tekstil yüzey tekniğiyle batik tekniğinin birlikte tasarlanmasıyla oluşturulmuştur. Kupon kumaşlar şeklinde hazırlanan her bir manipülasyon tekniği, drape yöntemiyle prova mankenleri üzerinde giysi formu verilerek sunuma hazır hale getirilmiştir. Giysi tasarımları konsept, doku, desen, kompozisyon ve renk uyumlarına bağlı kalınarak doğal malzemelerden hazırlanmış aksesuarlarla desteklenmiştir.

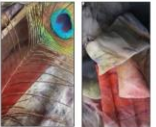

Bir kadının yaşam döngüsü ve evreleriyle birlikte temaya bağlı süreçleri tanımlayan tekstil yüzey teknikleri, ana başlıklar halinde şu şekilde düşünülmüştür: (Her bir tekniğin kreasyon temasına bağlı hikayesi, makalenin yüksek lisans tezinde mevcuttur).

- 4.1. Üreme/Doğum/Bebeklik/Çocukluk: Avalon+Doğal Baskı (Toprak/Çamur Mordanlı) +Shibori (Feng Jiao/Dikişli) +İğneli/Kuru Keçe +Batik
- 4.2. Gençlik/Eğitim Hayatı: Ebru (Marbling/Kumaş Ebrusu) +İkat+Batik
- 4.3. İş hayatı: Dijital Tekstil Baskısı + Batik
- 4.4. Aşk hayatı: Batik
- 4.5. Evlilik/Aile: Tepme keçe+Yorganlama (Quilting)+ Batik
- 4.6. Ayrılık: Yazmacılık + Batik
- 4.7. Yeniden Doğuş: Eco printing (Demir mordanlı)
- 4.8. Yaşlılık: Kırkyama + Batik
- 4.9. Sağlık/ Ölüm: Tie-Dyeing + Schenille +Batik

Tablo 1. Dokuz parçalık kreasyonun (Yaratım) ilk 5 tasarımın tablosu (Aydoğan, 2019).

	PROJE	TEMA KONSEPT	ÇIKIŞ NOKTASI	TASARIMIN ADI	KULLANILAN TEKSTİL TEKNİĞİ	TEKNİK DETAY FOTOĞRAFLARI	TASARIMIN ÖNDEN GÖRÜNÜŞÜ	TASARIMIN ARKADAN GÖRÜNÜŞÜ	TASARIMIN YANDAN GÖRÜNÜŞÜ
Tasarım Ürünü 1	Ezoterik İnişiyasyon	Kadının Döngüsel Çözümlemeleri	Ağaç Gövdesindeki Yaş Halkaları	"VAROLUŞ"	*Batık Tekniği, *Avantü Tekniği, *Toprak-Mordanlı Doğal Baskı (ecoprinting) Tekniği, *Shibori (Feng Jiao/Döküş) Tekniği, *İğneli/Kuru Keçe				
Tasarım Ürünü 2				"ATILIM"	*Ehru Tokaizi (Marbling), *İkari Tekniği, *Batık Tekniği,				
Tasarım Ürünü 3				"TEKNO"	*Dijital Tekstil Baskısı *Batık Tekniği				
Tasarım Ürünü 4				"HAYAL"	*Batık Tekniği				
Tasarım Ürünü 5				"UMUT"	*Tepme Keçe, *Yorganlama (Quilting) *Batık Tekniği				

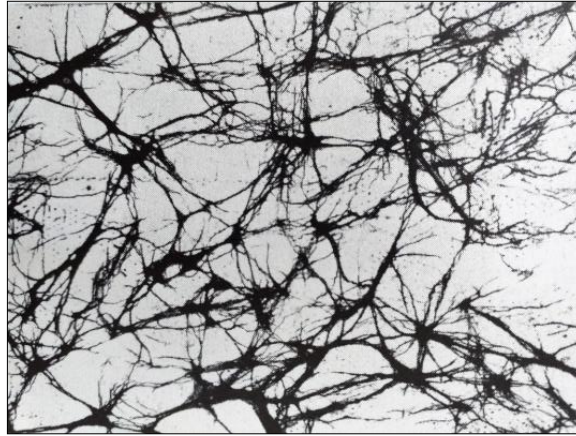
Tablo 2. Dokuz parçalık kreasyonun (Yaratım) son 4 tasarımın tablosu (Aydoğan, 2019).

	PROJE	TEMA KONSEPT	ÇIKIŞ NOKTASI	TASARIMIN ADI	KULLANILAN TEKSTİL TEKNİĞİ	TEKNİK DETAY FOTOĞRAFLARI	TASARIMIN ÖNDEN GÖRÜNÜŞÜ	TASARIMIN ARKADAN GÖRÜNÜŞÜ	TASARIMIN YANDAN GÖRÜNÜŞÜ
Tasarım Ürünü 6	Ezoterik İnişiyasyon	Kadının Döngüsel Çözümlemeleri	Ağaç Gövdesindeki Yaş Halkaları	"HÜZÜN"	*Ağaç Baskı (Yazmacılık) *Batık Tekniği				
Tasarım Ürünü 7				"YENİDEN DOĞUŞ"	*Demir Mordanlı Eco printing Tekniği				
Tasarım Ürünü 8				"DEM"	*Kırkıyama Tekniği *Batık Teknikleri				
Tasarım Ürünü 9				"SON"	*Doğal Boyama (Tie-Dyeing) *Schenille (Saçaklama) *Batık Tekniği				

5. Batik Tekniğinin, Diğer Kumaş Boyama Yöntemlerinden Ayrı Tutulması Gerekliliği

Kreasyon hazırlık sürecinde dikkat edilmesi gereken en önemli husus, kullanılacak kumaş cinslerinin doğal malzemedir (ipek tafta, vual ipek, yüzde yüz ipek, tülbent, poplin) meydana gelmiş bez olması durumudur. Bu nedenle dokuz parçalık kreasyonun (yaratım) hazırlık süreç aşamalarında krem rengi ipek ile pamuklu kumaşlar kullanılmıştır.

Batik tekniğindeki materyalin doğal elyaftan dokunmuş olması esastır. Zira batik tekniğinde kullanılan ana materyalin içerisinde sentetik elyaf barındırılması halinde, olması gereken çatlama efektleri yakalanamayacaktır. Gutta, pentür, shibori, serti-damla, kumaş üzerine ebru, tuzlama, tie-dye (kumaş boyama), eco dye gibi kumaş boyama tekniklerinde rezerv maddesi olarak iplik, tahta, dikiş, mandal, mengene gibi materyal ve yöntemler kullanılmaktadır. Batik tekniğinde rezerve maddesi olarak bal mumu ve parafin eriyiği kullanılıyor olması, başka hiçbir kumaş boyama tekniğinde görülmemektedir. Bu da batik tekniğinin, diğer kumaş boyama yöntemlerinden ayrı tutulması gerekliliğinin en önemli göstergesidir. Buradan da anlaşılacağı üzere, Batik tekniğinde kullanılan bal mumu ve parafin eriyiği karışım oranlarının ayarlanması sonucunda, kumaş yüzeyinde ortaya çıkan mermerimsi kırılma ve çatlama, bu tekniği diğer kumaş boyama yöntem ve tekniklerinden ayıran en önemli özelliğidir (Görsel 9).

Görsel 9. Kumaş yüzeyinde çatlama efektlerinin net görüldüğü bir Batik çalışması, (Tie Dying And Batik, 1974:57).

6. Sonuç

Tasarımlarda farklı tekstil materyalleri ile oluşturulmuş yüzeyler ile batik tekniği arasında desen, renk, form, biçim, yan ürün gibi unsurların, birbirini takip eden belli bir düzen ve kompozisyon dâhilinde olmasına dikkat edilmiştir. Renkler hem batik boyamalarda hem de kumaş manipülasyon örneklerinde, birbirini tamamlar şekilde kullanılmıştır. Desen, temayla örtülecek şekilde, ağaç yaş halkalarının döngüsel çözümlenmeleri şeklinde tasarlanmış ve uygulanmıştır. Tasarımlar, kalıp tekniği kullanılmadan, prova mankeni üzerinden iğneleme yöntemiyle birlikte drape tekniği kullanılarak sunuma hazır hale getirilmiştir. Kreasyon temasına uygun olacağı düşünülen ebru, ikat, kırkyama ve yazmacılık teknikleri, kendine özgü uygulama yöntemleri ile hazırlanmış ve üzerlerine ebru tekniği çalışılabilecek duruma getirilmiştir. Burada elde edilen bulgular şu şekildedir:

Kumaş Ebrusu Çalışılmış Tekstil Yüzeyine Batik Çalışması ve Sonucu: Öncelikle ebru sanatı için kullanılan tekstil materyali şifon saten olduğundan, bu yüzey üzerine bal mumu parafin karışımı tam olarak nüfuz edememiştir. Kapatıcı madde yer yer yüzeyde kalmış, kumaşın tüm liflerine işlememiştir. Batik tekniğinde, bal mumu ve parafin karışımının tüm yüzeye ve hatta kumaşın ters yönüne de geçmesi gerekliliği tezin birinci bölümünde detaylandırılarak anlatılmıştır. Sonuçta, bu aşamada kumaş ebrusu tekniğinde kullanılan kumaşlarda sentetik materyal karışımı olduğundan, batik çalışması için uygun olmadığı tespit edilmiştir. Ebru çalışması üzerinde batik tekniğinin genel havası bir nebze de olsa verilmiş, ancak batik tekniğinin en önemli özelliği olan çatlama görüntüsü tam olarak yakalanamamıştır.

İkat (baskı) tekniği üzerine batik çalışması ve sonucu: İkat tekniğinde üzerine ikat desen baskılı bir kumaş kullanılmıştır. Kumaşın cinsi kalın pamuklu bez olduğundan batikte kullanılan kapatıcı madde kumaş yüzeyine geçmiş ancak kumaş kalınlığı yüzünden batikte olması gereken naif görüntü yakalanamamıştır. Kasnak yüzünde kalan kumaş tamamen mumlanmış, kumaş çevrilerinde ters tarafından da tekrar mumlanmış. Ancak burada mumlanmış yerlerin tersten de olsa tekrar mumlanması, batik tekniğinde çok fazla istenmeyen bir durumdur. Mum kumaş yüzeyinde çok kalın bir tabaka şeklinde kalırsa, çatlama boyaması yapılırken dökülebilir ve altına çok fazla batik fon boyası geçebilir.

Kırkyama/kırkpare (patchwork) tekniği üzerine batik çalışması ve sonucu: Kırkyama tekniği uygulamasında yüzde yüz pamuklu poplin kumaş kullanılmış, ancak kumaş ince bile olsa olması batik muılaması yer yer tam olarak oluşmamıştır. Bunun sebebi, kırkyama tekniğinde parça kumaşların çatılması (birleştirilmesi) işlemlerinden oluşan dikiş kalınlıklarının, batik tekniğinde kullanılan balmumu ve parafin eriyiğinin bu bölgelerde kumaşa tam manasıyla geçmesine engel olmasıdır.

Yazmacılık tekniği üzerine batik çalışması ve sonucu: Yazmacılık tekniğinde desenlenmiş motiflerin üzeri fırça tekniği ile muılanmıştır. Bu motiflerin baskısında kullanılan boyanın üzeri balmumu ve parafin eriyiği ile kapatılmaya çalışılmıştır. Bu uygulamalar, tül bent kumaş üzerinde yapıldığından bezin ince olması sebebiyle rahat çalışılmıştır. Tjanting batik kepçesi motif kenarlarına iki mm. den kontur çekilmiş, boşta kalan tüm alanlar döngüsel ağaç yaş halkaları deseni verilecek şekilde bal mumu ve parafin karışımı ile kapatılmıştır. Tül bent bezinin pamuklu, ince ve geçirgen olması sebebiyle tjanting batik kepçesi ve fırça tekniği çalışması, yeterince olmasa da uygulanabilmiştir.

Bu dört teknikte de (ebru, ikat, kırkyama ve ahşap baskı) muılama yapılmıştır. Fırça ile yapılan muılama esnasında kumaş kalınlığı ve/veya kumaş cinsinin doğal elyaftan olmaması durumları, bu tekniğin uygulamasını zorlaştırmaktadır. Burada batik kepçesi olarak bilinen Tjanting aleti sadece yazmacılık tekniğinde kullanılabilmiştir. Bu aletin sadece bu yüzeyde kullanılabilmiş olmasının sebebi, tjanting kepçesinin mum akıtılan ağızlığının çok ince olması ve kumaş kalınlığından dolayı kontur çalışmasının düzgün yapılamamasıdır.

Kreasyonun diğer hikâyelerinde batik tekniği tek başına veya tekstil manipülasyon teknikleriyle birlikte kullanılmıştır. Schenille (saçaklama) tekniği gibi tiftmesinin uygun düştüğü sentetik kumaşlarla çalışılmış farklı tekstil manipülasyon yüzeyleri üzerinde batik uygulaması yapılmamıştır. Bu giysi tasarımlarında temaya uygun çalışılan batik kupon parçaları ile giysi tasarımları desteklenmiştir.

Farklı tekstil yüzeyleri üzerinde çalışılmış batik tekniğinin en iyi sonuç veren tekstil yüzeyinin vual ipek ve yüzde yüz ipek kumaş olduğu kanaatine varılmıştır. Bu iki özel kumaş yüzeyinin düz ve pürüzsüz olması sebebiyle, bu yüzeylere batik çalışmasının rahatlıkla

yapılabilmesine uygun düştüğü belirlenmiştir. Kumaş yüzeyinin az da olsa pürüzlü, tuşeli (dokulu) olması, batik tekniğinin rahat çalışılabilmesine engel teşkil ettiği görülmüştür. Poplin, pazen, tülbent, Amerikan bezi gibi yüzeyler üzerinde batik çalışması yapılabilse bile, bu tekstil materyali yüzeylerinin ipek kumaş yüzeyindeki gibi geçirgenliğinin olmaması sebebiyle görüntü efektinin vual ipek kumaştaki görünümü kadar iyi olmayacağı tespit edilmiştir. Böylece bu araştırma sonucunda, Batik tekniğinde kullanılacak tekstil yüzeylerinin (tuşelerinin/yumuşaklığının), bu tekniğin görseelliği ve kullanılabilirliği açısından son derece önem arz ettiği, doğru bir çıkarım olacaktır.

Batik tekniğinde ürünler tamamı ile el emeğine dayandığından, bir ürünün ortaya çıkması haftalar hatta aylar sürebilir. Bu şekilde seri üretim şeklinde değil, tek çalışılıyor olması, tasarımın ikinci bir alternatifinin bulunmaması, özgün olması, adeta sanat yapıtı sayılabilecek tarzda eserler ortaya konulabilmesi, günümüzde giyilebilir sanat (wearable art) olarak tasarlanabilir ve haute couture (yüksek moda/kişiyeye özel tasarım) olarak da değerlendirilebilir.

Kaynakça

Alpat, F.E. (2012). "Yavaş Moda Nedir?", *Akdeniz Sanat Dergisi*, I. Uluslararası Moda ve Tekstil Tasarımı Sempozyumu Bildirileri Özel Sayı II, "Yeşil Tekstil, Yavaş Moda", Kasım, s.46.

Aydoğan M. (2018). *Temel Sanat Eğitimi/Tekstil ve Moda Tasarımı*, Adeon Yayıncılık.

Bedük G. (1992). "Malatya'da Geleneksel Bir El Sanatı 'Bervanik Baskıcılığı'", *Türkiye İş Bankası, Kültür ve Sanat, Malatya Özel Sayısı*, Tisamat Basım Sanayii, Ankara. Sayı 16, s.55-57.

Bumin G., Çavdar T., Etike S., (2003). *Sanat Eğitimsi Prof. Ülker Okçuoğlu Muncuk'a Armağan*, Odak Ofset.

Gökaydın N. (1996). *Kumaş Desenlemede Yaratıcı Çalışmalar*, Gazi Üniversitesi Yayın no. 26, Gazi Eğitim Fakültesi Yayın No. 213.

Kaya R. (1978). "Batik Tekniği ve Yazma" *Türkiyemiz Sanat Dergisi*, Apa Ofset Basımevi, Sayı 25, s.9-15.

Kaya R. (1988). *Türk Yazmacılık Sanatı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Nea S. (1970). *Batik Designe-Materials-Technique*, Sweden, Van Nostrand Reinhold; First Edition, A Reinhold Craft Paperback) Paperback – January 1.

Okçuoğlu Muncuk Ü., (2000). *Batik*, (Katalog), Dizgi Tasarım, Ankara.

Oyman, N. R. (1985). *“İpek Üzerine Yersel Renklendirme”*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Uygulamalı Sanatlar, Yüksek Lisans Tezi, S. 46, 56.

Öz N. D. (2017). Yazmalardaki El İzleri, Bölüm Adı: *“Üsküdar’ın Yazmacılık Tarihine Dair Bir Araştırma”*, 2. Bölüm, KTÜ Matbaası, Editör: Ünal Hamdi, Aydın Nazmiye, 1. Basım.

Roojen V. P. (2001). *Batik Patterns*, The Pepin Press, Amsterdam.

Sarı, S. (2014). *Kişiyeye Özel Moda Tasarımında Dijital Baskı Tasarım Süreci*, Sanatta Yeterlilik Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Sanat ve Tasarım Ana Sanat Dalı.

Teker, M. S. (2015). *“Mekanik Rezerv Boyama Teknikleri”*, Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Türk El Sanatları Bölümü, 4. Uluslararası Türk Sanatları Tarihi ve Folkloru Kongresi/ Sanat Etkinlikleri, s. 369-374.

Yayan, G., Ertürk, F. E., (2012). *“Sanat Eğitimi ve Batik”*, Batman University International Participated Science and Culture Symposium, 18-20 April, s.555.

İnternet Kaynakları

AgoesRudianto-Anadolu Ajansı <https://www.aa.com.tr/tr/pg/foto-galeri/endonezyada-batik-kiyafetyapimi/0/78374>, Erişim Tarihi: 13.03.2014.

Görsel Kaynaklar

Görsel 1. Tjanting kepçesi ile Batik uygulaması “mumlama” yapılırken, <http://www.jadibatek.com/index.php/en/what-is-batik/>, Erişim tarihi: 8 Mayıs 2019

Görsel2. Batik tekniğinde kullanılan doğal bez örneği: Vual ipek kumaş. <https://pixers.com.tr/posterler/beyaz-ipek-kumas-arka-plan-45425495> Erişim tarihi: 17 Mayıs 2019.

Görsel 3. And M., 1998, Minyatürlerle Osmanlı İslam Mtologyası, Acaibul Mahlukat BL Add,7894 Gök Cisimleri, s.360, Uygulama (Tasarım) Aydoğan M. (1999).

Görsel 4. Mum eritme kabı içerisinde tek ve üç ağızlıklı Tjanting Kepçeleri <https://tr.pinterest.com/pin/850617448348272788/>, Erişim tarihi 28 Temmuz 2018.

Görsel 5. Batik baskı kalıbı (metraj/seri) Tjamp/Cup aleti, Roojen V. P. (2001). *Batik Patterns*, The Pepin Press, Amsterdam.

Görsel 6. İpek Kumaş Üzerine Batik Tekniği ile Çalışılmış Giysi Tasarımı, Kişisel Arşivsen alınmıştır. Mine Aydoğan, 2011.

Görsel 7. Tjanting mumlama kepçesiyle, Endonezya yerlisi geleneksel Batik üretimi çalışırken, Roojen V. P. (2001). *Batik Patterns*, The Pepin Press, Amsterdam.

Görsel 8. Tjamp /Cup aletiyle çalışılmış Tulis Batik desen tasarımı, <https://tr.pinterest.com/pin/430797520577359019/>,Erişim tarihi:23 Haziran 2018.

Görsel 9. Kumaş yüzeyinde çatlama efektlerinin net görüldüğü bir Batik çalışması, (Tie Dying And Batik, 1974, s.57).

Tablolar

Tablo 1. Dokuz Parçalık Kreasyonun (Yaratım) İlk 5 Tasarımın Tablosu (Mine Aydoğan, 2019).

Tablo 2. Dokuz Parçalık Kreasyonun (Yaratım) Son 4 Tasarımın Tablosu (Mine Aydoğan, 2019).